

ETKEN – SONUÇ (Neden- Hastalık) BAĞININ SAYISAL DEĞERLENDİRMESİ

GÖRELİ DEĞER

Prof. Dr. Mustafa ŞENOCAK

CTF Biyoistatistik

GÖRELİ DEĞER

BİR TOPLULUKDA , BELLİ BİR ÖZELLİĞİ GÖSTERENLERİN ORANININ ,
BU ÖZELLİĞİ “GÖSTERMEYENLERE” ORANI , BU ÖZELLİĞİN GÖZLENMESİ
AÇISINDAN KESİR OLARAK GÖRELİ DEĞERİ OLUŞTURUR ...

FB	GS	BJK	TS	DİĞER	TOPLAM
24	24	24	9	19	100

BU TOPLULUKDA , TS' Lİ OLMA “ŞANSI” $9 / 91 = “1 ‘ E , 10.11 “$ DİR

BU TOPLULUKDA , FB' Lİ OLMA “ŞANSI” $24 / 76 = “1 ‘ E , 3.16 “$ DİR

GÖRELİ DEĞER

NEDENSELLİK YARGILAMALARINDA
ÖNEMLİ BİR GÖSTERGE OLARAK KULLANILIR...

“OR” : GÖRELİ ORANTI ODDS RATIO

“RR” : GÖRELİ RİSK RISK RATIO

HERHANGİ BİR GÖRELİ DEĞER > 0 ;
ÖZELLİKLİ DURUMLAR :
0 - < 1
1
 > 1 - ∞

YAŞ	0-25	26 - 64	65 +	TOPLAM
	56	37	7	100

BU TOPLULUKDA , 0-25 YAŞ' LI OLMA “ŞANSI” $56 / 100 = “1 ‘ E , 0.78 “$ DİR

BU TOPLULUKDA , 65+ YAŞ' LI OLMA “ŞANSI” $7 / 100 = “1 ‘ E , 13.28 “$ DİR

“ 1 “ DEĞERİ , OLAYIN TOPLUM İÇİNDEKİ SIKLIĞI VE BUNA
BAĞLI OLARAKDA NEDENSELLİĞİ İLE İLGİLİ ÖZEL BİR YARGI SINIRIDIR.

GÖRELİ DEĞER

İSTER > 1 , İSTER < 1 OLSUN , İSTATİSTİKSEL DEĞERLENDİRME
“ANLAMLI” BULUNDU İSE YARGISAL ÖNEM TAŞIR.

**İkincil etkenlerin işe karışmadığı veya denetlendiği varsayılmaktadır....
DEĞERLENDİRME “4 GÖZLÜ TABLO” ÜZERİNDE GERÇEKLEŞTİRİLİR...**

	ETKEN VAR	ETKEN YOK	
SONUÇ (Hastalık) VAR - HASTA	a	b	N_H
SONUÇ (Hastalık) YOK - SAĞLAM	c	d	N_S
	N_V	N_Y	N

**ETKEN – SONUÇ (Neden- Hastalık) GÖRELİ BAĞININ
SAYISAL DEĞERLENDİRME AŞAMALARI**

- 1- ETKENİN , SONUÇ ÜZERİNDE , “GERÇEK” BİR ETKİSİ OLUP OLMADIĞINI DEĞERLENDİRMEK İÇİN , “ANLAMLILIK” DEĞERLENDİRMESİ YAPILIR
- 2- ETKENİN , SONUCU OLUŞTURMADA – Engellemede- “GERÇEK” BİR ROLÜ VARSA , ARAŞTIRMANIN ÖZELLİĞİNE GÖRE , “GÖRELİ DEĞER” HESAPLANIR :
OR veya RR
- 3- GÖRELİ DEĞERİN YORUMLANMASI
- 4- GÜVEN ARALIKLARI
- 5- NEDENSELLİK İLİNTİSİNİN , DİĞER AÇIKLAYICI BİLGİLERİNİN HESAPLANMASI (GİZİL ETKİ DEĞERLERİ)

1

	ETKEN VAR	ETKEN YOK	
HASTA	a	b	N _H
SAĞLAM	c	d	N _S
	N _V	N _Y	N

$$\chi^2 = \frac{(ad - bc)^2 N}{N_H \times N_S \times N_V \times N_Y}$$

$\chi^2 > 3.841 \rightarrow p < 0.05$
Etkenin varlığı ,
Sonucun ortaya çıkışında
gerçek rol oynuyor .....

“AF” HASTALARINDA , KUMADİN TEDAVİSİNİN ,
EMBOLİ OLUŞUMU ÜZERİNE ETKİSİ...

	KUMADİN TEDAVİSİ VAR	YOK	
EMBOLİ	7	44	51
SAĞLAM	237	424	661
	244	468	712

$$\chi^2 = \frac{((7 \times 424) - (44 \times 237))^2 712}{244 \times 468 \times 661 \times 51}$$

$$\chi^2 = 10.29$$

$\chi^2 = 10.29 > 3.841 \rightarrow p < 0.05 \rightarrow$ ANLAMLI !!!

“AF” HASTALARINDA , KUMADİN TEDAVİSİ , EMBOLİ OLUŞUMU
ÜZERİNDE NESNEL (GERÇEK) OLARAK ETKENDİR !!!

**ARAŞTIRMA ;
BİR “TOPLUMSAL TARAMA (KESİTSEL ARAŞTIRMA) ” , “KOHORT”
ÇALIŞMASI İSE .....**

ARAŞTIRMADA “GERÇEK TOPLUMSAL SIKLIKLAR” OLABİLDİĞİNCE
YANSIMAKTADIR....

	SİGARA VAR	SİGARA YOK	
KOAH	58	22	80
SAĞLAM	11252	19866	31118
	11310	19888	31198

RR (Risk Ratio) GÖRELİ RİSK HESAPLANIR .....

	ETKEN VAR	ETKEN YOK	
HASTA	a	b	N _H
SAĞLAM	c	d	N _S
	N _V	N _Y	N

SONUCA ETKİSİ AÇISINDAN ANLAMLI BİR ETKEN İÇİN.....

$$\text{OR} = a d / b c$$

$$\text{RR} = a N_Y / b N_V$$

3

	ETKEN VAR	ETKEN YOK	
HASTA	a	b	N_H
SAĞLAM	c	d	N_S
	N_V	N_Y	N

BU "4 GÖZLÜ TABLO" DÜZENİ İLE ...

OR (veya RR) > 1 → ETKEN SONUCU OLUŞTURMA ,
ORTAYA ÇIKARTMA YÖNÜNDE
ETKİNDİR (etiyojik) ...

OR (veya RR) < 1 → ETKEN , SONUCUN ORTAYA
ÇIKMASINI ÖNLEME YÖNÜNDE
ETKİNDİR (prevantiv) ...

OLGU / DENETİM ARAŞTIRMASI

	SİGARA VAR	SİGARA YOK	
KOAH	58	22	80
SAĞLAM	52	66	118
	110	88	198

$\chi^2 = 15.60 > 3.841 \rightarrow p < 0.05 \rightarrow$ ANLAMLI !!!

SİGARA İÇİMİ KOAH VARLIĞI ÜZERİNDE ETKİLİDİR (Arttırmaktadır)...

$$OR = (58 \times 66) / (52 \times 22)$$

$$OR = 3.35$$

SİGARA İÇENLERDE , İÇMEYENLERE GÖRE
"3.35" KAT DAHA FAZLA KOAH GÖZLENMEKTEDİR
SİGARA , KOAH İÇİN "NEDENSEL" BİR ETKENDİR.

OLGU / DENETİM ARAŞTIRMASI

	HDL > 60	HDL < 60	
MI	12	82	94
SAĞLAM	52	126	178
	64	208	272

$$\chi^2 = 9.24 > 3.841 \rightarrow p < 0.05 \rightarrow \text{ANLAMLI !!!}$$

YÜKSEK HDL , MI OLUŞUMU ÜZERİNDE ETKİLİDİR (Azaltmaktadır)...

$$\text{OR} = (12 \times 126) / (52 \times 82)$$

$$\text{OR} = 0.35$$

**HDL > 60 mg/dl OLANLARDA , OLMAYANLARA GÖRE
"0.35" KAT DAHA FAZLA "MI" GÖZLENMEKTEDİR
YÜKSEK HDL , "MI" İÇİN "ÖNLEMSEL" BİR ETKENDİR.**

**"0.35" KAT DAHA FAZLA $\rightarrow 1/0.35 = "2.85"$ KAT DAHA AZ
OLARAK DA YORUMLANABİLİR**

TOPLUMSAL TARAMA

	SİGARA VAR	SİGARA YOK	
KOAH	58	22	80
SAĞLAM	11252	19866	31118
	11310	19888	31198

$$\chi^2 = 45.60 > 3.841 \rightarrow p < 0.05 \rightarrow \text{ANLAMLI !!!}$$

SİGARA İÇİMİ KOAH VARLIĞI ÜZERİNDE ETKİLİDİR...

$$\text{RR} = (58 \times 19888) / (22 \times 11310)$$

$$\text{RR} = 4.63$$

**SİGARA İÇENLERDE , İÇMEYENLERE GÖRE
"4.63" KAT DAHA FAZLA KOAH GÖZLENMEKTEDİR
SİGARA , KOAH İÇİN "NEDENSEL" BİR ETKENDİR.**

TOPLUMDA "KOAH" SIKLIĞI $\rightarrow 80 / 31198 = \% 0.25$: PREVALANS

GÜVEN SINIRLARI ve ARALIĞI

ÖRNEKLEMLERDEN ELDE EDİLEN İSTATİSTİKSEL BİLGİLER TOPLUMUN GERÇEK DEĞERLERİNİ “TAM” OLARAK YANSITAMAZ...

BUNLARDAN YOLA ÇIKARAK , GERÇEK TOPLUMSAL DEĞERİN BÜYÜK BİR OLASILIKLA (GÜVENLE) , ARASINDA BULUNABİLECEĞİ SINIRLAR BELİRLENEBİLİR.

BU SINIR DEĞERLERE “GÜVEN SINIRLARI” VE SINIRLAR ARASINDAKİ UZAKLIĞA DA “GÜVEN ARALIĞI” DENİR.

“GÜVEN ARALIKLARI” (ve Sınırları) GENELLİKLE % 95 DOĞRU SONUÇ YANSITMAK ÜZERE HESAPLANIRLAR.

ÖRNEK :

BİR ÖRNEKLEMDEN ELDE EDİLEN NİCEL ORTALAMANIN GERÇEK TOPLUMDA , % 95 GÜVENLE ARASINDA BULUNABİLECEĞİ SINIRLAR :

“ ORT. ± 1.96 SE “ DİR

“4 GÖZLÜ BİR TABLO” KULLANILARAK ELDE EDİLEN BİR “OR” DEĞERİNİN % 95 GÜVEN SINIRLARI :

$$\text{Exp} \left[\text{Ln} (\text{OR}) \pm 1.96 \sqrt{(1/a) + (1/b) + (1/c) + (1/d)} \right]$$

SINIRLAR “OR” DEĞERİNE GÖRE BAKIŞIMLI DEĞİLDİR...

ALT VE ÜST SINIR DEĞERLERİNİN HER İKİSİ DE , EĞER “OR” ANLAMLI İSE “1” DEĞERİNİN ALTI VEYA ÜSTÜNDEDİR.

OLGU / DENETİM ARAŞTIRMASI

HEPATİT B MARKER

	(+)	(-)	
ANESTEZİST ÇALIŞMA YILI			
>15	12	14	26
<=15	22	126	148
	34	140	174

$$\chi^2 = 13.77 > 3.841 \rightarrow p < 0.05 \rightarrow \text{ANLAMLI !!!}$$

UZUN ÇALIŞMA SÜRESİ , HEPATİT B ENFEKSİYONU KAPMA RİSKİ ÜZERİNDE "ETİYOLOJİK YÖNDE" ETKİLİDİR.

$$\text{OR} = (12 \times 126) / (22 \times 14) = 4.90$$

KOHORT ARAŞTIRMASI OLDUĞUNU VARSAYALIM !!!

~~$$\text{RR} = (12 \times 140) / (14 \times 34) = 3.52$$~~

$$\text{RR} = (12 \times 148) / (22 \times 26) = 3.10$$

OLGU / DENETİM ARAŞTIRMASI

HEPATİT B MARKER

	(+)	(-)	
ANESTEZİST ÇALIŞMA YILI			
>15	12	14	26
<=15	22	126	148
	34	140	174

$$\chi^2 = 13.77 > 3.841 \rightarrow p < 0.05 \rightarrow \text{ANLAMLI !!!}$$

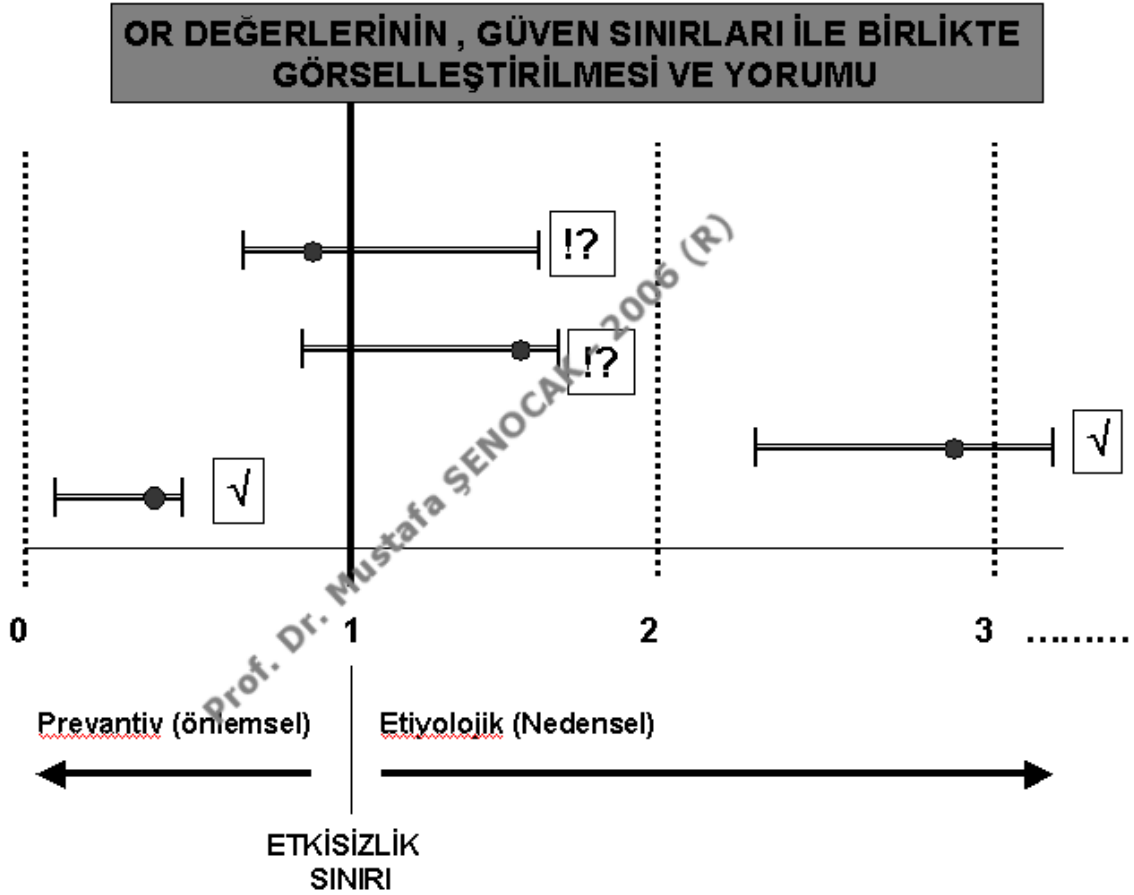
UZUN ÇALIŞMA SÜRESİ , HEPATİT B ENFEKSİYONU KAPMA RİSKİ ÜZERİNDE "ETİYOLOJİK YÖNDE" ETKİLİDİR.

$$\text{OR} = (12 \times 126) / (22 \times 14) = 4.90$$

$$\begin{aligned} \text{\% 95 GS} &: \text{Exp} \left[\text{Ln} (4.9) \pm 1.96 \sqrt{(1/12) + (1/14) + (1/22) + (1/126)} \right] \\ \rightarrow \text{Exp} \left[1.58 \pm 1.96 \sqrt{0.208} \right] &\rightarrow \text{Exp} \left[0.687 , 2.473 \right] \end{aligned}$$

$$\text{\% 95 OR , GÜVEN SINIRLARI : 1.98 \_ 11.85}$$

15 YILIN ÜZERİNDE ÇALIŞMA SÜRESİNE SAHİP ANESTEZİSTLER DİĞERLERİNE GÖRE " 2 - 12 " KAT DAHA FAZLA HEPATİT RİSKİ TAŞIRLAR.

5

“GİZİL DEĞERLER” , SONUÇ (HASTALIĞI) OLUŞTURMA (Veya Engelleme) AÇISINDAN , BELLİ BİR ETKENİN ROLÜNE İLİŞKİN EK BİLGİLER OLUŞTURUR....

	ETKEN VAR	ETKEN YOK	
HASTA	a	b	N_H
SAGLAM	c	d	N_S
	N_V	N_Y	N

“c” GÖZÜ BOŞ OLMADIĞINDA , ETKENİN “MUTLAK” OLUŞTURUCU OLMADIĞI ANLAŞILIR..
“b” GÖZÜ BOŞ OLMADIĞINDA , ETKENİN YOKLUĞUNUN , SONUÇDAN “MUTLAK” OLARAK KURTARMAYACAĞI ANLAŞILIR ..

ETKENİN , SONUCUN OLUŞMASINDA “BELLİ” BİR PAYI VARDIR (< % 100)

	ETKEN VAR	ETKEN YOK	
HASTA	a	b	N _H
SAGLAM	c	d	N _S
	N _V	N _Y	

ETKENİ TAŞIYANLARDA HASTALIĞIN SIKLIĞI $(a / N_V) = T_V$

ETKENİ TAŞIMAYANLARDA HASTALIĞIN SIKLIĞI $(b / N_Y) = T_Y$

AR (ATANAN ; ATFEDİLEN RİSK) = $T_V - T_Y$

SONUCU (HASTALIĞI) OLUŞTURMAYA YÖNELİK BİR ETKENDE ; $AR > 0$

	KENTSEL YÖRE	KIRSAL YÖRE	
METABOLİK SENDROM (+)	4826	2480	7306
" SENDROM X " YOK	11524	9920	21444
	16350	12400	28750

$$T_Y = 2480 / 12400 = 0.200$$

$$T_V = 4826 / 16350 = 0.295$$

$$AR = 0.295 - 0.20 = 0.095$$

KENTSEL YÖREDE YAŞAMAK - KIRSAL ALANA GÖRE -
METABOLİK SENDROM SIKLIĞINA % 9.5 EK GETİRMEKTEDİR

**“AR” NİN ORTAYA KOYDUĞU “EK”
-PREVANTİV DURUMLARDA AZALTMA !!! –
SONUCUN , ETKENİN BULUNMADIĞI DURUMDAKİ SIKLIĞINA GÖRE
ÖZEL ANLAM TAŞIR VE ETKENİN GÜCÜNÜ YANSITIR.**

**BU ÖZELLİĞİ ORTAYA KOYMAK AMACI İLE ,
OLUŞTURUCU NEDENSELLİK TAŞIYAN ETKENLERDE
“EF” (ETİYOLOJİK FRAKSİYON) HESAPLANIR.**

**“EF” ; ETKENİ TAŞIYAN VE SONUCU GÖSTEREN OLGULARDAN , %
NE KADARININ , BU DURUMA ETKEN NEDENİ İLE DÜŞÜKLERİNİ YANSITIR...**

ARAŞTIRMANIN ÖZELLİĞİNE GÖRE ;

$$EF = (OR - 1) / OR$$

veya

$$EF = (RR - 1) / RR$$

TOPLUMSAL TARAMA

	KENTSEL YÖRE	KIRSAL YÖRE	
METABOLİK SENDROM (+)	4826	2480	7306
“ SENDROM X “ YOK	11524	9920	21444
	16350	12400	28750

$$RR = (4826 \times 12400) / (2480 \times 16350)$$

$$RR = 1.47$$

$$EF = (1.47 - 1) / 1.47 = 0.3197$$

KENTSEL ALANDAKİ METABOLİK SENDROMLULARIN % 32 'SİNİN BU DURUMU ,
KIRSAL YERİNE KENTSEL ALANDA YAŞAMALARINDAN KAYNAKLANMAKTADIR...

OLGU / DENETİM ÇALIŞMASI

	BABADA		
	PROSTAT Ca	BABADA YOK	
PROSTAT Ca.	65	74	139
SAĞLIKLI	76	814	890
	141	888	1029

$$OR = (65 \times 814) / (74 \times 76)$$

$$OR = 9.40$$

$$EF = (9.4 - 1) / 9.4 = 0.894$$

BABASI DA PROSTAT Ca. 'LI , PROSTAT Ca. OLGULARININ
% 89.4 'ÜNÜN BU DURUMU GENETİK KÖKENLİDİR.

GİZİL DEĞER OLARAK BİR DİĞER DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI DA

NNT : (NUMBER NEEDED TO TREAT) 'DİR ...

NNT : BELLİ BİR ETKENİN , SONUCU OLUŞTURMA YÖNÜNDEKİ ETKİSİNİ (DAHA ÇOK İLAÇLARIN TEDAVİ ETKİSİNİ) , NESNEL OLARAK GÖREBİLMEK İÇİN , EN AZ KAÇ OLGUNUN ELE ALINMASI GEREKTİĞİNİ HESAPLAR.

$$NNT = 1 / AR$$

	İYİLEŞEN	YARARSIZ	
PLASEBO	10	90	100
İLAÇ	116	84	200

$$AR = (116/200) - (10/100) = 0.48$$

$$NNT = 1 / 0.48 \approx 2$$

**2 KİŞİNİN BU TEDAVİYİ GÖRMESİ , TEDAVİYE BAĞLI
BAŞARININ BULGULANABİLMESİNE YETER..**

**ETKENİN SONUCU OLUŞTURMA YETENEĞİ NE DENLİ YÜKSEKSE , BUNUN ORTAYA
KONMASI İÇİN GEREKLİ OLGU SAYISI DA O KADAR AZ OLUR !!!**